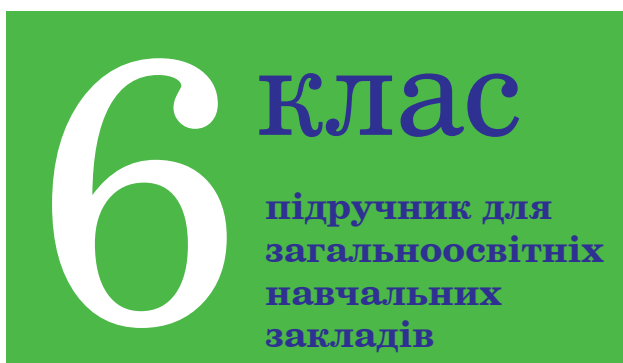

Л.Г. Кондратова

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

*Рекомендовано Міністерством
освіти і науки України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2014

УДК 78(075.3)
ББК 85.31 я72
К 64

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 07.02.2014 р. №123)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Наукову експертизу здійснював Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України
Експерт — І.В. Шеремета, мистецтвознавець відділу музикознавства
ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України

Психолого-педагогічну експертизу здійснював
Інститут проблем виховання НАПН України
Експерт — О.А. Комаровська, кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України

Відповідальні за випуск:

О.В. Лотоцька, головний спеціаліст Департаменту загальної середньої
та дошкільної освіти МОН України

О.Ф. Золочевська, методист вищої категорії відділу науково-методичного
забезпечення змісту освіти основної і старшої школи
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Кондратова Л.Г.

К 64 Музичне мистецтво : підручник для 6 кл. загальноос-
віт. навч. закл. / Л.Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна
книга — Богдан, 2014. — 216 с. : іл.

ISBN 978-966-10-3394-7

**УДК 78(075.3)
ББК 85.31 я72**

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Юний друже!

Цьогоріч ми з тобою помандруємо до Країни музичних жанрів, а сторінки підручника слугуватимуть нам дороговказом.

Під час подорожі державами та континентами ти ознайомишся з різножанровими творами українських і зарубіжних композиторів минулого й сучасності; послухаш шедеври світової класики та кращі зразки естрадної музики; матимеш нагоду вдосконалити свою виконавську майстерність, розвинути музичний смак та підвищити культуру сприйняття інструментальних і вокальних творів. А ще ти отримаєш унікальну можливість спробувати себе в ролі звукорежисера та сценариста і самостійно розробляти сценарії шкільних мистецьких свят, а також створювати власну фонотеку.

З тобою знову будуть мої друзі — український хлопчик Богдан та його подруга Христинка, яка мешкає в одній із країн Європи. Вони теж навчаються у 6 класі, цікавляться музикою і прагнуть розширювати й поглиблювати свої знання в даній сфері.

Цей підручник знадобиться тобі не тільки на уроках, а й під час самостійної роботи над темами, які найбільше сподобалися, та допоможе готувати цікаві мистецькі проекти.

Бажаю тобі приємних зустрічей із мистецтвом!

Автор

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Послухай музику

Заспівай пісню

**Сходишки
пізнання**

Я про це знаю

**Підсумовуємо
вивчене**

**Спробуй
виконати**

Запам'ятай

**Виконай
удом**

ЖАНРИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

**ЖАНРИ КАМЕРНО-
ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ**

ЖАНРИ ХОРОВОЇ МУЗИКИ

**ЖАНРИ КАМЕРНО-
ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ МУЗИКИ**

**ЖАНРИ
СИМФОНІЧНОЇ МУЗИКИ**

ЖАНРОВА ПАЛІТРА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Привіт, мій друже! Запрошую тебе до Країни музичних жанрів, де ти зможеш більше дізнатися про багату жанрову палітру музичного мистецтва.

А ось і наші друзі. Поглянь — вони вже на зв'язку у скайпі.

Вітаю тебе, Богдане! У новому навчальному році ми будемо вивчати різноманітні музичні жанри. Але ж я про них майже нічого не знаю! Ти допоможеш мені розібратися? Вирішила надіслати тобі твір норвезького композитора Е. Гріга, який часто слухаю. Напиши мені про свої враження від цієї музики...

Привіт, Христинко! Я знайшов інформацію про музичні жанри в енциклопедії. Пересилаю тобі для ознайомлення.

Музичне мистецтво володіє унікальною властивістю: за допомогою звуків воно доносить до слухача думки та почуття композитора, втілені в художніх образах. Звісно, кожен слухач по-своєму сприймає і розуміє музичний твір, складає власну думку про його зміст та засоби виразності відповідно до своїх поглядів, смаків, досвіду. А як визначити, у якому жанрі написано твір?

У кожній сфері художньої діяльності людини класифікацію за жанрами здійснюють залежно від специфіки того чи іншого виду мистецтва. Наприклад, портретний жанр, пейзаж, натюрморт виділяють тільки в образотворчому мистецтві; етюд, пісня, романс, п'єса притаманні декільком видам мистецтва: літературі, музиці й театру, а симфонія, соната, увертюра, арія, кантата, ораторія, хор — лише музиці.

Музичний жанр (франц. *genre* — рід, вид, тип, манера) — багатозначне поняття, що характеризує розподіл музичної творчості за родами та видами. Музичні жанри класифікують за їхнім походженням, умовами виконання, сприймання або за іншими ознаками (змістом, структурою, засобами виразності, складом виконавців тощо).

Жанри відрізняються один від одного особливостями змісту і форми, що зумовлено різними життєвими й культурними цілями. Наприклад, марш: його ритм, темп, мелодика та інші засоби виразності ідеально пристосовані до кроку. Зовсім інша мета, зміст і форма у колискової пісні — адже вона має заспокоїти малюка, заколисати його.

Узагалі, музикознавці вважають марш, пісню і танець **первинними** жанрами, на основі яких у процесі розвитку музичного мистецтва виникали і продовжують виникати нові, доповнюючи багатоманітну жанрову палітру.

Ти вже знаєш, що музичні твори за способом виконання поділяють на **вокальні** та **інструментальні**. Відповідно до цього поділу розрізняють чотири види музичного мистецтва, які, у свою чергу, охоплюють певне коло жанрів.

Вокальні жанри	Камерно-вокальна музика <i>Пісня, гімн, романс</i>
	Хорова музика <i>Хор, меса, хорал, кантата, реквієм, літургія, ораторія</i>
Інструментальні жанри	Камерно-інструментальна музика <i>Прелюдія, скерцо, ноктюрн, етюд, рапсодія, соната, кuartет, квінтет, варіації</i>
	Симфонічна музика <i>Увертюра, симфонія, концерт, симфонічна фантазія, симфонічна поема, симфонічна сюїта, симфонічні варіації</i>

Варто зазначити, що деякі жанри одночасно можуть належати до різних видів мистецтва. Наприклад, *пісня* та *гімн* звучать не лише в сольному чи ансамблевому, а й у хоровому виконанні;

романс визначають і як камерний вокальний твір, і як інструментальну п'єсу наспівного характеру, а *рансодію* відносять і до камерно-інструментальної, і до симфонічної музики.

За іншими ознаками музичні жанри класифікують так:

за призначенням — жанри **прикладної, академічної та розважальної музики** (в т. ч. музика сучасної естради);

за змістом — **ліричні, епічні, драматичні**, а також жанри, **пов'язані з рухом** (марш, танець);

за місцем та умовами виконання — жанри **театральної, концертної та кіномузики** і т.д.

Музичні жанри не залишаються незмінними — вони постійно оновлюються і розвиваються.

Е. Гріг. Концерт для фортепіано з оркестром ля-мінор (I ч.) у виконанні Філадельфійського симфонічного оркестру, диригент — Ю. Ормані, партія фортепіано — Ван Кліберн.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

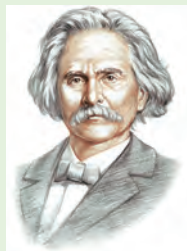
1. Розкажи про свої враження від прослуханого твору.
2. До якого жанру належить цей твір? У чому його особливість?
3. Які інструменти виконують основну мелодію?
4. Опиши засоби музичної виразності та визнач характер мелодії твору.

Едвард Гагеруп ГРІГ (1843—1907)

Норвезький композитор періоду романтизму, музичний діяч, піаніст, диригент, засновник норвезької професійної композиторської школи.

Важливе місце у творчій спадщині Е. Гріга займає фортепіанна мініатюра (близько 150 творів) та вокальна лірика. Серед найвідоміших інструментальних творів — фортепіанний концерт і музика до драми Г. Ібсена «Пер Гюнт».

Концерт для фортепіано з оркестром ля-мінор — один із найкращих у світовому концертному доробку. Е. Гріг написав цей твір 1868 року під час перебування в Данії. Концерт складається із трьох частин і вирізняється яскравим національним колоритом та віртуозною партією фортепіано. Прем'єра концерту відбулася 3 квітня 1869 року в Копенгагені, а через п'ять місяців він уперше прозвучав у Норвегії.

Упродовж усього свого життя Гріг переробляв цей твір. Відомо, що композитор написав обробку концерту для двох фортепіано, яку завершив К. Терн.

Прослухай фортепіанний концерт Е. Гріга ще раз. Візьми пензлик та акварельні фарби і намалюй невеликий етюд, відтворивши на папері настрої і образи, які навіяла тобі музика.

ШКІЛЬНИЙ КОРАБЕЛЬ

Слова К. Ібрюєва

Музика Г. Струве

В темпі вальсу

p *G m* *A 7* *D 7*

1. І то - ді, як сніг до - вко - ла, і ко - ли са -

G 7 *A 7*

ди цві-туть, ти на - га - ду - єш нам, шко - ло,

D 7 *G m* *G 7* *mf* **Приспів:** *C m*

ко - ра-бель, що ли - не в путь. Ми вах-ту не -

F *B* *G m* *C m* *D 7*

се - мо у кла - сі ро - ки, то зна-чить, хоч трош-ки ми

G m *A 7* *D* *G m*

всі - мо - ря - ки. Жа - га від - кри - ттів нам зна - йо -

1. І тоді, як сніг довкола,
І коли сади цвітуть,
Ти нагадуєш нам, школо,
Корабель, що лине в путь.

Приспів:

Ми вахту несемо у класі роки,
То значить, хоч трошки ми всі — моряки.
Жага відкриттів нам знайома,
Дороги у нас неблизькі.

2. Кожен рік ми входим, звісно,
В клас новий, як в новий порт.
Наші мрії, нашу пісню,
Як завжди, берем на борт.

Приспів.

3. По слідах героїв Гріна,
По книжках, що любиш ти,
Під вітрилом невидимим
Нам із друзями плити.

Приспів.

4. Чи в морфлот підем зі школи,
Чи покличе космодром —
Не залишимо ніколи
Ми людину за бортом.

Приспів.

Пісня «Шкільний корабель» має тридольний розмір. Мелодія складається з різних за тривалістю звуків:

довгих ♩ , коротких ♩ та пауз Σ .

Обери улюблений ударний інструмент і спробуй відтворити ритм пісні:

Розглянь ілюстрації. Яка з них, на твою думку, найповніше розкриває зміст пісні «Шкільний корабель»? Обґрунтуй свій вибір.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Знаєш, Богдане, я давно мрію мати власну фонотеку. Але як її створити? Музичних творів так багато... Що ж вибрати?

Пропоную створювати фонотеку разом. Після кожного уроку будемо записувати музичні твори, які найбільше сподобалися та запам'яталися. Гаразд?

- Що таке музичний жанр? За якими ознаками класифікують музичні жанри?
- Які жанри притаманні водночас музиці та живопису?
- На які групи поділяють музичні жанри за способом виконання?
- Який музичний твір ми слухали на уроці? Розкажи, що тобі запам'яталося з історії його створення.

Прослухай декілька своїх улюблених музичних творів і визнач, до яких жанрів вони належать.

Знайди фонограми творів Е. Гріґа у форматі mp3 для своєї фонотеки.

ІСТОРІЯ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ

Доброго дня, мій друже! Пропоную тобі ознайомитися з історією вокальної музики. На тебе чекають цікаві факти, події та зустрічі з видатними вокалістами.

А що відомо про становлення вокальних шкіл нашим друзям?

Привіт, Христинко! Нещодавно мені потрапило до рук інтерв'ю відомого українського співака, у якому він згадує про початок свого творчого шляху і ділиться роздумами щодо особливостей вітчизняних та зарубіжних вокальних шкіл. Відверто кажучи, я не все зрозумів...

Привіт, Богдане! Хіба ти не знав, що навіть обдарована від природи людина повинна вчитися у спеціальних закладах або брати уроки вокалу, якщо вона хоче стати професійним співаком? Пересилаю тобі коротку довідку з історії вокальних шкіл.

Що потрібно для того, аби гарно співати? Зазирнімо в історію вокальної майстерності.

У країнах Західної Європи школи вокалу сформувалися ще в XVII столітті, і кожна з них характеризувалася особливим способом звуковидобування і манерою звуковідтворення. Однією з перших з'явилася *італійська вокальна школа*, в рамках якої було вироблено еталон класичного звучання голосу. Довершеність італійського вокального мистецтва вплинула на формування і розвиток інших національних вокальних шкіл: *французької*, характерними рисами якої були елементи декламації; *німецької*, що ґрунтувалася на національних пісенних традиціях; *російської*, побудованої на манері виконання народних пісень.

Утворення італійської вокальної школи пов'язане з виникненням жанру опери. Новий стиль співу увібрав усі найяскравіші досягнення народного, церковного та світського музич-

ного мистецтва. Основою його стала віртуозна вокалізація, що розвивалася протягом XVIII століття в Південній Італії, а потім поширилася по всій Європі. Представники італійської школи виділялися досконалою технікою **бельканто** і професійно поставленим голосом. Саме на особливостях цього стилю побудовано сольні партії в операх В.А. Моцарта, Г. Доніцетті, Дж. Россіні та інших відомих оперних композиторів кінця XVIII — першої половини XIX століття.

Белькάνто (італ. *bel canto* — прекрасний спів) — стиль вокального виконання, особливо поширений в італійському оперному мистецтві XVII—XIX ст. Вимагає від співака досконалої техніки, бездоганної наспівності, віртуозного виконання, тривалого дихання, зв'язності, легкості, вишуканості та насиченості співу.

Західноєвропейська вокально-оперна традиція поступово змінювала спрямування від ліричного співу до драматичного. Українська національна оперна культура сприймалася музикантами як частина світової музичної культури, і водночас музичне життя України не мислилося без досягнень зарубіжної музики. Вплив західноєвропейської вокальної традиції на українську школу оперного співу XIX — початку XX століття простежується у творчості відомих оперних співаків О. Мишуги, М. Менцинського, С. Крушельницької.

Дж. Верді. Арія герцога з опери «Ріголетто» у виконанні Л. Паваротті, П. Домінго, Х. Каррераса.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

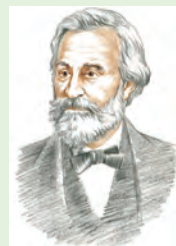
1. Розкажи про свої враження від прослуханого твору.
2. Визнач характер мелодії та основні засоби виразності твору. До якого жанру він належить?
3. Охарактеризуй тембри голосів виконавців.
4. Чим тобі сподобався цей твір? Чиє виконання найбільше тебе вразило?

Джузеппе Фортуніно Франческо ВЕРДІ

(1813—1901)

Видатний італійський композитор, диригент. Автор 26 опер, струнного квартету, романсів та церковної музики (найвідоміший твір — «Реквієм»). Чудові опери Верді — «Ріголетто», «Бал-маскарад», «Травіата», «Трубадур», «Фальстаф», «Отелло», «Аїда» — донині не сходять зі сцен оперних театрів усього світу.

«Ріголетто» — опера у трьох діях, лібрето Ф.М. П'яве. Прем'єра відбулася 1851 р. у Венеції в театрі «Ла Феніче».

Написання опери стало початком зрілого етапу в творчості композитора. Музика сповнена глибокого драматизму, яскраво контрастна, психологічно глибока. Арія герцога — один із найбільш популярних творів для тенора у світовій оперній традиції.

*П. Домінго, Х. Каррерас, Л. Паваротті —
видатні тенори, виконавці італійської оперної школи XX століття*

Лучо Далла. «Пам'яті Карузо» у виконанні Лучано Паваротті.

Енріко Карузо (1873—1921) — знаменитий італійський оперний співак, тенор, майстер мистецтва бельканто.

Володів голосом неповторного тембру, в якому природне баритонове оксамитове звучання нижнього і середнього регістрів поєднувалося з блискучими теноровими верхами. З однаковим успіхом виконував ліричні й героїко-драматичні партії в різних операх та неаполітанські пісні.

Карузо одним із перших серед оперних співаків зафіксував основну частину свого репертуару на грамофонних платівках.

Завдяки винятковому володінню диханням, бездоганній інтонації і, головне, високій виконавській культурі став легендою вокального мистецтва XX століття.

Голоси людей розрізняють за висотою та тембром. Пригадай, як класифікують співацькі голоси.

Чоловічі голоси

Тенор — високий голос.

Баритон — середній за висотою голос.

Бас — низький голос.

Жіночі голоси

Колоратурне сопрано — найвищий голос.

Сопрано — високий голос.

Мецо-сопрано —

голос, проміжний між сопрано і контральто.

Контральто — найнижчий голос.

Дитячі голоси

Дискант — високий голос.

Альт — низький голос.

Продовжуємо вивчати пісню Г. Струве «Шкільний корабель».

Уяви себе в музичній студії та спробуй заспівати пісню під фонограму. Запиши свій спів на диктофон.

Разом з однокласниками прослухайте всі записи та визначте найкращого виконавця класу.

Пригадай, що тобі відомо про манери виконання вокальних творів.

Народні та деякі авторські пісні виконують у **народній манері** — широко і дзвінко під супровід народних інструментів чи без супроводу (*а капела*) переважно фольклорними колективами або солістами.

Сучасні популярні пісні звучать частіше під фонограму у виконанні естрадних співаків та гуртів. Це — **естрадна манера** виконання. А в оперному театрі, концертному залі та філармонії вокальні твори виконують в **академічній манері**.

Спробуй виконати свою улюблену пісню в різних манерах: у народній манері співай а капела, в академічній — у супроводі музичного інструмента, в естрадній — під фонограму. У якій манері пісня прозвучала найкраще? Поясни, чому ти так вважаєш.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христіно! Завдяки тобі я дізнався багато нового про вокальні школи. Пропоную розпочати роботу над створенням вокальної міні-енциклопедії, куди увійдуть відомості про видатних вокалістів світу.

Згода! Я буду знаходити музичні записи та інформацію про європейських співаків, а ти — про українських.

- Про які вокальні школи йшлося на уроці? Що було характерним для кожної національної школи?
- Які музичні твори ми слухали на уроці? Охарактеризуй засоби їх виразності.
- Назви основні типи співацьких голосів.
- Імена яких відомих виконавців-тенорів тобі запам'яталися?
- Що ти знаєш про манери виконання вокальних творів? Яка з них тобі найбільше подобається?

Прослухай декілька вокальних творів, які найчастіше звучать у тебе вдома. Спробуй визначити, чи є серед них виконанні в академічному стилі бельканто.

Заспівай пісню «Шкільний корабель» своїм рідним та друзям.